

DgF og dansk folkeviseforskning

Niels Martin Jensen

1976 blev et mærkeår for dansk folkeviseforskning med udgivelsen af de to bind, der danner afslutningen på monumentalværket *Danmarks gamle Folkeviser*, – forlængst under betegnelsen DgF et begreb og en institution i dansk og international viseetnologi.

De komplicerede bibliografiske data vedrørende DgF's to sidste bind skal her anføres således:

Danmarks gamle Folkeviser XI: Melodier. Udgivet af Thorkild Knudsen, Svend Nielsen, Nils Schiørring. Med to tillæg i fotografisk optryk: A. Hjalmar Thuren og H. Grüner Nielsen: *Færøske Melodier til danske Kæmpeviser* (1923). B. Den uafsluttede udgave af DgF XI (hæfte 1-3, 1935-59). Universitets-Jubilæets danske Samfund, Akademisk Forlag, København 1976. Bindet indeholder:

Pp. *9-*39: Nils Schiørring: Melodioverlevering og melodistudium.

Pp. *41-*121: Thorkild Knudsen: Udgavens principper og melodiernes kompositionssystem.

Pp. *122-*126: Nøgle til udgaven. Ved Thorkild Knudsen og Svend Nielsen.

Pp. 1-468: Melodierne. Manuskript udarbejdet af Svend Nielsen. Med facsimiler, topografisk kort, registre over førstelinjer og titler med DgF-nummer, meddelere alfabetisk, optegnere alfabetisk, meddelere topografisk, optegnere topografisk og ordliste.

(Pp. *9-*126 med dansk og engelsk tekst, pp. 1-468 kun med engelsk tekst).

Tillæg A (XXII + 84 pp.): *Færøske Melodier til danske Kæmpeviser*. Samlede og udgivne med historisk Indledning ved Hjalmar Thuren og H. Grüner Nielsen. København 1923.

Tillæg B (XXVIII + 192 pp.): *Danmarks gamle Folkeviser XI*. Uafsluttet udgave, hæfte 1-3, 1935-59. Ved Erik Abrahamsen, H. Grüner-Nielsen, Thorkild Knudsen og Nils Schiørring.

I det følgende henvises med forkortelser til følgende afsnit i dette bind:

1/DgF XI: Tillæg B

2/DgF XI: Pp. *9-468

Danmarks gamle Folkeviser XII: Registerbind til I-X. Nøgler, navne, kilder. Efter forarbejder især af Ellen og Hakon Grüner-Nielsen samt af Dansk Folkemindesamling og under ledelse af Erik Dal udarbejdet af Sven H. Rossel, Rikard Hornby, Erik Sønderholm. Universitets-Jubilæets danske Samfund, Akademisk Forlag, København 1976. Bindet indeholder:

A1-4 (pp.17-112): Nøgler ved Sven H. Rossel. (Titler, førstelinjer, omkvæd, konkordanser.)

B5-7 (pp.115-208): Navne ved Rikard Hornby. (Personnavne, religiøse navne, stednavne.)

C8-9 (pp.209-295): Kilder I ved Sven H. Rossel. (Tryk: Flyveblade, visesamlinger, andre tryk. Traditionsoptegnelser: Optegnere, meddelere, indsendere, anonyme optegnere, anonyme meddele-
re.)

D10-12 (pp.297-478): Kilder II ved Erik Sønderholm og Sven H. Rossel. (Adelsvisebøger m.m., bondevisebøger m.m., diverse håndskrifter, illustrationer, registre til D, rettelser til DgF I-X.)

(Forord af Erik Dal (pp.9-11) og indledningerne til de enkelte afsnit med dansk og engelsk tekst.)

DgF's ti tekstbind (i det følgende forkortet **DgF I-X**) udsendtes 1966-67 i fotografisk optryk af Universitets-Jubilæets danske Samfund med nye forord på engelsk af Erik Dal og Svend Grundtvigs *Prøve*, december 1847, som tillæg til **DgF I**.

Da udgivelsen af DgF begyndte i 1853 med udsendelsen af første binds første hæfte (DgF nr. 1-16A) havde værket været under forberedelse i en halv snes år, og fra begyndelsen og frem til udgivelsen af DgF V, 1. halvbind (1877-78, til og med DgF nr. 285) havde arbejdet alene været udført af Svend Grundtvig. Derefter kom det til at beskæftige flere generationer af dansk folkeviseforsknings bedste mænd, og DgF fik sin egen forskningstradition og sin egen forskningshistorie¹. Men til denne forskningstradition er også knyttet en række problemer, der uundgåeligt må opstå i løbet af en 123-årig udgivelsesvirksomhed, hvor skiftende tiders forskellige syn på viseoverleveringen brydes med ønsket om at fastholde de éngang valgte principper for udgivelsen til sikring af værkets ensartethed. Generationerne efter Svend Grundtvig ville måske i mangt og meget have grebet opgaven anderledes an, selvom den af ham anlagte metode blev banebrydende indenfor europæisk folkeviseforskning og -udgivelse:

En Kildesamlings første Princip er at give *alt hvad der er* ... At give *alt som det er*, er dens næste Grundsætning².

Man kan pege på følgende problemkredse, der har præget udgivelsen af DgF som en arv fra Svend Grundtvig, og dermed også sat deres mærke på udforskningen af det ældre dansk visestof:

1. Tekst- og melodiudgivelsen blev fra begyndelsen adskilt, og melodiudgivelsen udskudt til tekstbindene var afsluttede. Det har styret hovedparten af dansk folkeviseforskning i tekstlig retning, hvad enten denne var litterær, filologisk, folkloristisk eller i bredere forstand kulturhistorisk³.
2. Grundtvigs grundlæggende synspunkter på folkevisestoffet var tidsty-

1. Herom i Erik Dal: *Nordisk folkeviseforskning siden 1800*. Omrids af tekst- og melodistudiets historie og problemer især i Danmark. København 1956.

2. Svend Grundtvig: *Prøve paa en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser*. Andet Oplag. 1847, p. 33.

3. En lignende adskillelse af tekst og melodier prægede det engelske sidestykke til DgF, Francis James Child: *The English and Scottish Popular Ballads*, I-X. Boston 1882-98 (reprint New York 1955) (bd. X indeholder dog et tillæg med 55 melodier fra manuskripter); melodierne hertil kom først med Bertrand Harris Bronson: *The Traditional Tunes of the Child Ballads. With their Texts, According to the Extant Records of Great Britain and America*, I-IV. Princeton, New Jersey, 1959-72. Derimod har det tyske standardværk fra begyndelsen kunnet bringe tekster og melodier sammen tillige med deres kommentarer: John Meier m. fl.: *Deutsche Volkslieder*, I-VI. Hrsg. vom Deutschen Volksliedarchiv. Berlin 1935-76 (under udg.).

pisk præget af forsøget på at opstille en kronologisk-typologisk ordning efter genrer. Hvad var middelalderligt og hvad var ikke? Heraf hans betegnelse »Danmarks gamle Folkeviser« for viser han opfattede som stammende fra middelalderen og som vi idag ville kalde (middelalder-) ballader. Grundtvigs to andre store stofgrupper, »Skæmt« og »Efterklang«, opfattede han som yngre og udelod dem i det store og hele af DgF. (»Danmarks nye Folkeviser« var hans betegnelse for det 18. og 19. århundredes trykte skillingsviser.). Hvor Grundtvig fandt »gamle folkeviser«, »skæmt« og »efterklang« i samme kilde, sigtede han derfor kilden, hvorved først og fremmest de såkaldte adelsviseshåndskrifter fra det 16. og 17. århundrede blev splittet op istedet for at blive udgivet i deres helhed som udtryk for visetraditionen i de pågældende århundreder. Grundtvigs syn på kronologi og genrer førte ham dernæst til en inddeling af middelalderballaderne i *mytiske viser* og *historiske viser*. De mytiske viser ordnede han i *kæmpeviser*, *trylleviser* og *legendeviser* (»vidunderviser«)⁴, og til den historiske gruppe regnede han foruden de egentlige historiske viser også *ridderviserne*⁵.

Mens Svend Grundtvig i sine senere år kæmpede en stadig hårdere kamp for at gennemføre sit store udgiverprojekt, begyndte Evald Tang Kristensen sit gigantiske indsamlingsarbejde i Jylland, – en indsats som Grundtvig var fuld af respekt overfor⁶. I lyset af Tang Kristensens feltarbejde kan man naturligvis stille spørgsmålet, om Grundtvig var viseforsker i moderne forstand? Jeg mener nok, at han var det i højere grad, end man får indtryk af i Thorkild Knudsens indledning til 2/DgF XI. Knudsen opstiller her et skarpt skel mellem Grundtvig som repræsentant for højkulturen og Tang Kristensen som repræsentant for lavkulturen. Men det kan virke lidt uretfærdigt at eksemplificere denne karakteristik for Grundtvigs vedkommende med et citat fra hans *Prøve* ⁷, som han indsendte til »Samfundet til den danske Litteraturs Fremme« februar 1847. Ét er, hvordan Grundtvig i en henvendelse til denne kreds indenfor den lærde og formuende verden tilrettelægger sin stil, sine formuleringer og sine synspunkter for at fremme sit mål bedst muligt, et andet er, hvad der præger Grundtvig om

4. Indeholdes i DgF I–II, se hertil Grundtvigs forord til DgF II.

5. DgF III rummer de historiske viser, DgF IV–IX ridderviserne.

6. Se således hans efterskrift til første samling af Tang Kristensens *Jydske Folkeminder, især fra Hammerum-Herred*, København 1871, pp. 357–79.

7. Jfr. note 2. Trykt som tillæg til det fotografiske optryk af DgF I 1966.

ikke i marken, for feltforsker som Tang Kristensen var han ikke, så dog ved arbejdsbordet. Læs f. eks. begyndelsen af indledningen til det første hæfte af DgF fra 1853:

... Denne Folkesang, oprindelig tilbleven i Folkemunde og i den bevaret igjennem Aarhundreder, inden nogen tænkte paa at føre den i Pennen, er derfor kun ægte i samme Grad, som den tro og nøjagtig er optegnet som den har lydt i Folkemunde: som den har bevaret sig i det ulærde Folks mundtlige Tradition⁸.

Her synes der ikke at være den afgrundsdybe forskel på Tang Kristensens lavkultur og den højkultur, som Knudsen vil gøre Grundtvig til repræsentant for. Grundtvig interesserede sig for overleveringen, for visernes liv i traditionen og for deres spredning mere end for deres »urformer«, hvad bl. a. hans store studie over Elveskud-visen (DgF 47) dokumenterer⁹.

Men hermed er jeg til dels inde på en diskussion af de synspunkter, og dermed udgivelsesprincipper, der præger 2/DgF XI. Inden en nærmere omtale af melodibindet vil det imidlertid være naturligt også at præsentere DgF XII. Lad mig dog forudskikke følgende: At disse to afsluttende DgF-bind overhovedet får en nærmere omtale i Dansk Årbog for Musikforskning forekommer indlysende. Til gengæld er *min* adkomst til denne omtale hverken folkloristens eller viseetnologens, men sang- og musikhistorikerens. Det er i denne egenskab jeg som forventningsfuld benytter anlægget min vurdering af disse længe ventede og hårdt savnede DgF-bind, og ikke som specialist, der udfra feltarbejde og jævnlig benyttelse af Dansk Folkemindesamling er fortrolig med folkloristiske arbejdsmetoder og problemstillinger.

DgF XII.

Mens 2/DgF XI som nævnt er en ny og fuldstændig udgave af det bevarede melodistof til DgF's tekstnumre, er DgF XII det afsluttende registerbind til DgF's ti tekstbind, dog ikke til melodibindet, der har sine egne registre; det virker naturligvis upraktisk, at man ikke har koordineret udarbejdelsen af registre i arbejdets sidste fase. Jeg skal senere vende tilbage til forbindelsen – eller den manglende forbindelse – mellem 2/DgF XI og de øvrige DgF-bind.

8. DgF I p. V

9. Se især tillægget til DgF IV pp. 835–74; trykt som selvstændig afhandling (1881). Se hertil Iørn Piø: »Svend Grundtvig og hans folkloristiske arbejdsmetode«, *Danske Studier* 1971, pp. 91–120.

Med sin detailrigdom er DgF XII ikke alene den nødvendige nøgle til benyttelse af tekstbindene, men åbner også, som Erik Dal påpeger i forordet, for nye forskningsmæssige indfaldsvinkler til folkevisestoffet. Alene registrene over førstelinjer og omkvæd kan lette og igangsætte undersøgelser over væsentlige og konstitutionelle elementer i balladerne: formelsproget og visernes lyriske udgange. Af konkordanserne finder jeg den over tekstudgaver indtil fremkomsten af DgF nyttig, mens registreringen af DgF-numre i senere tekstudvalg forekommer mindre nødvendig. Til gengæld er konkordansen over udenlandske paralleller værdifuld, idet en omfattende international typologisk registrant antagelig aldrig vil komme; først for nylig er der iøvrigt udsendt en mere udførlig katalog over nordiske balladetyper¹⁰. I disse konkordanser koncentrerer man hvad tekstbindenes indledninger og tillæg og det store, nyttige DgF X bringer spredt, bl. a. forholdet til *Child* og *Deutsche Volkslieder*.

Navneregistrene indeholder de i snæver forstand filologiske bidrag til DgF, og selvom det måske vil være uretfærdigt at spørge efter mere end der gives her, melder sig endnu engang savnet dels af en folkevisordbog dels af en sproghistorisk fremstilling af folkevisesproget i lighed med de filologiske bidrag i *Danske Viser 1530–1630*¹¹. Man savner hårdt ajourførte undersøgelser over folkevisesproget; af oversigter findes kun ældre arbejder af Johs. Brøndum-Nielsen, Elias Wessén, Agnes Agerschou og Peter Skautrup¹², og mig bekendt har kun Kaj Bom og Poul Lindegård Hjort i de senere år offentliggjort sproglige studier over folkeviserne, der til gengæld endnu engang viser, hvor nødvendig og perspektivrig den filologiske medvirken kan være, når det drejer sig om overleveringens ældre lag¹³.

10. B. R. Jonsson, S. Solheim & E. Danielson: *The Types of the Scandinavian Medieval Ballad*, a Descriptive Catalogue (Skrifter utg. av Svenskt visarkiv 5). Stockholm 1978. I handlen gennem Universitetsforlaget, Oslo, 1978.

11. *Danske Viser fra Adelsvisøbøger og Flyveblade 1530–1630*. Udgivne af H. Gruner Nielsen. I–VII, København 1912–31 (genoptrykkes 1978–79 af Det danske Sprog- og Litteraturselskab). Bd. VII indeholder sproghistorisk indledning og ordsamling af Marius Kristensen.

12. Johannes Brøndum-Nielsen: »De danske Folkevisers Betydning i sproglig Henseende«, *Nordisk tidskrift för vetenskap etc.* 1910, optr. i sa.: *Studier og tydninger*. København 1951, pp. 1–18; Elias Wessén: »Om de nordiska folkvisornas språkform«, *Nysvenska Studier* VIII 1928, pp. 43–69; Agnes Agerschou: »Vedels Forhold til de af ham benyttede Tekster, saaledes som det fremtræder i Hundredvisebogen«, *Acta Philologica Scandinavica* XV 1941–42, pp. 253–325; afsnittet »Folkevisesproget« i Peter Skautrup: *Det danske Sprogs Historie* II. København 1947, pp. 73–80.

13. Kaj Bom: »Danmarks norske Folkeviser«, *Danske Studier* 1973, pp. 185–90 m. ms-bilag; Poul Lindegård Hjort: »Linköping-håndskriftet og 'Ridderen i Hjorteheim'«, *Danske Studier* 1976, pp. 5–35.

I Kilder I ved Sven H. Rossel er det fortegnelserne over traditionsoptegnelserne, der straks fanger interessen. Herigennem åbnes der mulighed for undersøgelser over den enkelte meddelers repertoire, over topografisk udbredelse – tradition og spredning – af visetyper og også over sociale miljøer og slægtskabsforhold; dette er centrale temaer i den aktuelle folkelivsforskning. I så mange tilfælde som muligt er biografiske data og litteraturhenvisninger vedføjet de enkelte optegnere og meddelere. Disse oplysninger er nyttige og burde have været udnyttet i 2/DgF XI, der i adskillige tilfælde mangler oplysninger, som kunne være hentet her («Data unknown» etc.). Blandt optegnere rager naturligvis Evald Tang Kristensen himmelhøjt op med op mod 1200 opskrifter. Ved en sammenligning med melodibindets registre falder det i øjnene, at hans store meddelere, deriblandt Sidsel Jensdatter, meddeler ham flere tekster end melodier. Nu ved vi ganske vist, at Tang Kristensen på grund af konflikten med A. P. Berggreen afholdt sig fra at optegne melodier i en årrække, men alligevel kan man spørge: har folkeviser i levende tradition altid været sungne? Bronson har sit markante svar på det spørgsmål først i indledningen til Child-udgavens melodier:

Question: When is a ballad not a ballad?

Answer: When it has no tune¹⁴.

Men kan man ikke også tænke sig en reciteret eller talepræget balladetradition, der kan nuancere Bronson-dogmet¹⁵? Bl. a. gennem DgF XII er vejen åbnet for nye overvejelser.

Den anden store kildefortegnelse i DgF XII udgøres for størstedelens vedkommende af Erik Sønderholms udførlige fortegnelse over og beskrivelse af de såkaldte adelsviseshåndskrifter – grundstammen i overleveringen af danske ballader. Hertil slutter sig Rossels fortegnelser over en række spredte kilder, bl. a. de såkaldte bondevisebøger, dvs. håndskrevne visesamlinger fra tiden efter 1700, hvor adelshåndskrifterne hører op. Hele dette afsnit er for mig det mest fængslende i registerbindet. Selvom interessen hos generationerne efter Svend Grundtvig overvejende har koncentreret sig om den mundtligt overleverede ballade i nutidig tradition med Tang Kristensen som det inspiratoriske udgangspunkt, og selvom dette skriftlige kildemateriale frembyder de største problemer, ja, måske endog

14. B. H. Bronson: *Op. cit.* I p. IX.

15. Således W. Edson Richmond: »A New Look at the Wheel: An Essay in Defining the Ballad«, *The European Medieval Ballad, A Symposium*, ed. by Otto Holzapfel m. fl. Odense University Press 1978.

den mindste interesse for mange nutidige folklorister, så var det dog ved dette kildemateriale, at dansk folkeviseforskning og -udgivelse begyndte. Her er stadig spørgsmål om balladen i historisk perspektiv der fanger den nysgerrige: dens herkomst, dens alder og disse tidlige kilders forbindelse til det 19. og 20. århundredes mundtlige overlevering udenom de trykte viseudgaver fra *Vedel* til *Udvalgte danske Viser*¹⁶. Et eksempel: DgF 55 har som eneste kilde adelsvisehåndskriftet *Karen Brahes Folio*, ældre del, fra o. 1570, indtil den i 1870'erne blev optegnet to gange og kort efter 1900 igen i Jylland med melodier. Melodiernes nære slægtskab ses af 2/DgF XI 55/1–3, og ligheden mellem visen i det jysk prægede samlerhåndskrift fra slutningen af det 16. århundrede og dens forekomst hos Tang Kristensens meddelere i Hammerum herred 300 år senere giver en fornemmelse af en mundtlig traditions lange åndedræt.

Med Sønnerholms gennemgang af de ialt 49 adelshåndskrifter fra o. 1550 til o. 1750 foreligger den hidtil mest udførlige fremlæggelse af dette centrale skriftlige kildemateriale fra folkevisens første synlige århundreder. Indtil nu har der af samlede oversigter kun foreligget Svend Grundtvigs og hans modstander Christian Molbechs fra 1847¹⁷ og oversigten i *Danske Viser 1530–1630*¹⁸. Til Sønnerholms udførlige litteraturoversigt i forbindelse med hans håndskriftgennemgang, der også rummer behandlinger af enkelte håndskrifter, kan føjes Bengt R. Jonssons svenske disputats fra 1967, der rummer en historisk oversigt over og en beskrivelse af kilderne til de svenske ballader, deriblandt af håndskrifter af fælles dansk-svensk interesse, som f. eks. dronning Sophias visebog¹⁹. Mens Jonsson i sin argumentation for balladen som en middelaldergenre omhyggeligt går ind på de spredte og usikre balladekilder i århundrederne før de egentlige visebøger i Sverige, dvs. før o. 1570, udelader Sønnerholm de danske fragmenter før Linköping-håndskriftet af sin beskrivelse; man mærker mellem linjerne, at

16. Anders Sørensen Vedel: *It Hundrede vduaalde Danske Viser*. Ribe 1591 (kaldet *Hundredvisebogen*); *Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen*; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny af Abrahamson, Nyerup og Rahbek, I–V København 1812–14, i det følgende forkortet *Udv. da. Vi*.

17. Svend Grundtvig: *Prøve*. Andet Oplag. 1847, pp. 41–46; Christian Molbech: »Om de gamle danske Folkevisers Beskaffenhed og Forhold«, *Historisk-biographiske Samlinger I. Hft.* 1847, pp. 1–122 (særtryk 1848), håndskriftbeskrivelse pp. 7–49.

18. *Danske Viser 1530–1630* VI pp. 201–20. Her lovedes en udførlig håndskriftbeskrivelse ved Erik Kroman, som aldrig kom.

19. Bengt R. Jonsson: *Svensk balladtradition I* (Svenskt visarkivs handlingar 1). Stockholm 1967.

han ud fra sin beskæftigelse med 1500- og 1600-tallets overlevering antagelig ikke vil være tilbøjelig til at opfatte genren som meget ældre. Hermed tager han parti til fordel for de nyere kættere i spørgsmålet om balladens alder, der stadig kan antænde en diskussion²⁰.

Sønderholm omkredser til gengæld de skiftende miljøer for disse to århundreders håndskriftoverlevering ved en inddeling der for tiden til o. 1700 omfatter tre perioder: den højadelige overlevering o. 1550 – o. 1600 omkring Christian III's og Frederik II's hof, der fik sin viseudgave med Vedels *Hundredvisebog*; den landadelige overlevering o. 1600 – o. 1650 med Mette Gjøs udgave af *Tragica* (1657); og endelig den senadelige og borgerlige overlevering, der afsluttedes med Peder Syvs viseudgave 1695. Og frem af beskrivelsen af de enkelte håndskrifter dukker endnu engang spørgsmålene om, hvormeget der i denne overlevering var nydigtning og sproglig pastiche, og hvormeget der var konserverende indsamling, i nogle tilfælde med udgivelse for øje, af en gammel genre. Disse spørgsmål drøftes naturligvis ikke nærmere i Sønderholms nøgterne beskrivelse af håndskriftbestanden, sålidt som spørgsmålet om, hvem der kan have været disse viseskriveres meddelere. Men der synes at være fornyede muligheder for at også folklorister her kan foretage miljømæssige undersøgelser²¹. Forbindelser og slægtskaber aftegner sig i denne håndskrifttradition, hvad Sønderholms registrant pp. 364–66 over fem sammenhørende håndskrifter fra den sene periode dokumenterer. Endvidere får man ved hjælp af de korte registre til hvert enkelt håndskrift med angivelse af visernes placering i håndskriftet og deres plads i DgF endnu engang et indtryk af, hvilke problemer der blev skabt for den senere viseforskning gennem Svend Grundtvigs tredeling af hele det ældre visestof. En del af disse visehåndskrifers indhold, især fra det 17. århundrede, kom ikke med i de tre hovedudgaver, der foruden DgF og *Danske Viser 1530–1630* omfatter *Danske Skæmteviser*²². Det er forblevet utrykt og litteratur- og

20. Se f. eks. Knud Tøgebys folkevise-afsnit i samleværket *Vor kulturarv II*, København 1963 og Politikens *Verdens litteraturhistorie II*, København 1971, hvor det hævdes, at balladen kom til Norden fra England og Skotland o. 1400; herimod Bengt R. Jonsson: »The Ballad in Scandinavia: Its Age, Prehistory and Earliest History. Some Preliminary Reflections«, *The European Medieval Ballad. A Symposium*, pp. 9–15.

21. Se hertil Iørn Piø: »Om at læse sungne ballader. De danske middelalderballader«, *Sumlen* 1977, pp. 9–19.

22. *Danske Skæmteviser (Folkeviser og litterær Efterklang) efter Visehaandskrifter fra 16.–18. Aarh. og Flyveblade*. Udgivet af H. Grüner Nielsen, I. København 1927–28.

viseforskningen har derfor i stort omfang måttet se bort fra dette repertoire, som nok kunne fortjene en »opsamlingsudgave«. I hvert fald var det ønskeligt og overkommeligt at udgive en detaljeret registrant over 1500- og 1600-tallets visehåndskrifter, der kunne give et præcist indblik i, hvilket broget selskab DgF-viserne har befundet sig i²³.

Som antydnet er perspektiverne mange i det registerbind, der nu foreligger. Det giver rige muligheder for at lægge andre snit henover stoffet end de genremæssigt-kronologiske, som ordningen af DgF's tekstbind ellers indbyder til. Og selvom registerbindet ved sine nøgler er den naturlige indgang til tekstbindene, kan det være på sin plads at minde brugeren af DgF om, at vejen til en vise kan være flersporet endda, på grund af etaperne i tekstbindenes udgivelse - et forhold som DgF XII ikke kan råde bod på. Svend Grundtvig føjede selv tillæg til de enkelte viser i bindene I-IV, og efter afslutningen af bind IX (1923), der rummer de sidste 50 DgF-viser, blev bind X det store teksttillæg til alle viserne med meget stof fra Tang Kristensens samlinger og ajourførte kommenteringer ved Grüner Nielsen, Karl-Ivar Hildeman, Erik Dal og Iørn Piø.

Allerede Svend Grundtvig havde registerbindet i tankerne, da han i sin *Prøve* fra 1847 gav forslag til hvad han kaldte »det for hele Udgaven fælles videnskabelige Apparat«. Meget i dette forslag førtes videre i Erik Dals plan for DgF's afslutning som fremlagdes for Universitets-Jubilæets danske Samfund i 1954²⁴, og de intentioner, der her kommer til udtryk, opfylder DgF XII i fuldt mål. Og selvom medarbejderstaben udelukkende tæller filologer og litterater, synes der også at være ryddet en arbejdsmark for kommende folkloristiske undersøgelser. Det var nok realistisk af Dal i 1954 ikke at love den folkevisedordbog og den sammenfattende genrebeskrivelse af folkevisen som Svend Grundtvig havde ønsket i sin *Prøve*, ligesom også et motivindeks må vente til senere (international?) sammenhæng. Men der er her fuldført mere end der blev lovet for 24 år siden. Svend Grundtvigs visioner er realiseret og nye perspektiver er afdækket i DgF XII.

23. En sådan registrant over svenske håndskrifter foreligger nu med *Svensk världslig visa 1600-1730*. Ett register över visor i visböcker och avskriftsvolymer sammanställt av Bernt Olsson (Skrifter utg. av Svenskt visarkiv 6). Stockholm 1978.

24. Trykt i *Danske Studier* 1955 pp. 63-76.

Melodibindet.

Også DgF XI har en lang planlægnings- og udgivelseshistorie. I Svend Grundtvigs *Prøve* læser man (s. 21):

Endnu er der eet Punkt, som jeg ikke har omtalt, nemlig *Melodierne*. Disse ere med faa Undtagelser først optegnede i dette Aarhundrede, men bære efter alle Kjenderes Skjøn umiskjendeligt Præg af en Alder, lige med Visernes, ligesom de ogsaa ere af høj og karakteristisk Skjønhed og danne et saa nødvendigt og væsentligt Supplement til den gamle Folkepoesies Ord, at de ikke bør savnes i en Udgave som den her omhandlede. Foruden de bag i den abrahamsønske Udgave meddeelte²⁵, haves mange tildeels trykte Opskrifter af dem, som de endnu leve hos enkelte blandt Folket. Af Melodierne kan naturligviis i et Værk af det her omhandles Natur kun være at meddele den simple, af Folket bevarede Sangtone, uden al nyere Bearbejdelse eller Tilsætning, at Udgaven ogsaa i denne Henseende kan blive *et paalideligt og saavidt muligt fuldstændigt Museum for vor gamle Folkesang*.

Herefter beskæftigede Svend Grundtvig sig ikke mere med melodierne, men overlod hvad han havde og senere modtog af musikalsk stof til A. P. Berggreen. Denne udgav en del af det sammen med egne indsamlinger i de forskellige udgaver af sine *Folke-Sange og Melodier*, men den egentlige melodiudgave af DgF måtte vente til tekstbindene var afsluttede. Blandt de væsentligste forarbejder hertil hører den afskriftrække som Hjalmar Thuren nåede at fuldføre før sin død i 1912, omfattende hele det melodistof, der dengang forelå til DgF's tekster. Indledningen til DgF's melodiudgave kom 1923 med Thuren og Grüner Nielsens *Færøske Melodier til danske Kæmpeviser* der samler o. 250 danske folkeviser i færøsk tradition ordnet efter melodityper.

1935 udkom det første hæfte af DgF XI ved Grüner Nielsen og Erik Abrahamsen. I indledningen gøres der rede for udgavens indhold og afgrænsning: den skal omfatte samtlige kendte melodioptegninger til DgF-tekster på dansk grund; det formodede norske islæt i *Udv. da. Vi*. V skulle udelades, og hvad der var kommet til af færøske melodier efter 1923 kunne udgives som tillæg til DgF XI. Udgaven tænktes todelt, først selve melodiudgaven med videnskabelig fremlæggelse af hele melodistoffet med varianter, dernæst udførlige kommentarer og en sammenfattende behand-

25. Dvs. 5. bind af *Udv. da. Vi*. (jfr. note 16), der indeholder melodier til udgavens visetekster.

ling af melodiernes form, slægtskab, udbredelse og historie med skemaer over samtlige melodityper. Dette første hæfte (DgF 1–50) efterfulgtes tre år senere af andet (DgF 50–115), og i 1959 udkom tredje hæfte (DgF 115–229) med Thorkild Knudsen og Nils Schiørring som medudgivere. I disse tre første hæfter, 1/DgF XI, er melodierne ordnet efter DgF's tekstnumre, selvom de foreløbige kommentarer af Grüner Nielsen tager sigte på en meloditypebestemmelse. De eksisterende melodier til DgF-teksterne fremlægges med varianter og omhyggelige kildekritiske kommentarer til hver enkelt opskrift. Endnu i forordet til tredje hæfte, der i det store og hele forelå trykkklart i midten af 1950'erne, lovedes en samlet melodikommentar og en meloditypeoversigt i forbindelse med afslutningen af DgF XI.

Efter Grüner Nielsens død i 1953 måtte Universitets-Jubilæets danske Samfund i sine overvejelser om DgF's afslutning også inddrage planerne for melodibindet. Dal redegør herfor i den før omtalte plan fra 1954, hvor det hedder, at fortsættelsen af melodiudgaven vil foregå efter de af Grüner Nielsen valgte retningslinjer, dog bør også det færøske melodistof efter 1923 (o. 300 melodier) inddrages i DgF XI; fortsatte kommentarer i lighed med hæfte 1–3 skulle foreligge, men man måtte afstå fra den store sammenfattende behandling af melodistoffet.

Det er muligt at følge de oprindelige planer for DgF XI lidt længere frem mod 1976. I forordet til første halvbind af DgF X 1958 hedder det, at arbejdet med DgF XI, 4 er vidt fremskredet, i forordet til DgF X, 6. hæfte, at DgF XI, 4 planlægges til udsendelse i 1962, mens det af det afsluttende forord til sidste teksttillæg af DgF X 1964 fremgår, at der vil blive tale om visse udgivertekniske ændringer, således at kommenteringen udskydes til en sammenfattende behandling; det er stadig tanken at bringe i hvert fald det ældre færøske melodistof til DgF-teksterne, til gengæld kan tidspunktet for udgivelsen af DgF XI, 4 ikke angives.

Når det forekommer mig nødvendigt at skildre melodibindets forhistorie så forholdsvis udførligt, skyldes det dels at 2/DgF XI er blevet noget ganske andet end man af denne forhistorie kunne vente, dels at der i 2/DgF XI savnes et egentligt udgiver-forord, der klart redegør for udgavens forhold til de tidligere planer og hvilke synspunkter, der har været bestemmende for ændringerne. Kun så meget synes at fremgå, at det er arbejdet med Evald Tang Kristensens papirer i udgivelsens sidste fase, der har ændret retningslinjerne.

Som DgF XI nu fremtræder, består bindet af tre dele uden indbyrdes sammenhæng. I stedet for en fortsat udgivelse af det færøske melodistof til

danske viser har man valgt at genoptrykke Thuren og Grüner Nielsens udgave fra 1923, hvorved der stadig vil være godt 300 Færø-melodier til DgF-numre, der ikke publiceres. Men som benytter af DgF XI er man taknemlig for den kommentering og kildekritiske behandling der både findes her og i genoptrykket af de tre første hæfter af DgF XI.

2/DgF XI bringer ialt o. 780 melodier til 186 DgF-numre; hertil kommer 12 usikre ballademelodier overvejende fra ældre kilder. 20 DgF-numre har ti eller flere melodier overleveret²⁶, dvs. op mod halvdelen af den samlede melodibestand, og at kun ialt 1/3 af teksttyperne har melodier bevaret, skyldes bl. a. den tekstrige, men melodiløse håndskriftoverlevering fra det 16. og 17. århundrede.

Hvad der forventes af DgF XI, er en kildeudgave af disse melodier som de findes i den trykte og utrykte overlevering, der med henblik på udgivelsen er samlet, ordnet og mønstret af lige så mange generationer af DgF-forskere, som har bistået ved tekstudgivelsen. Oversigter over kildematerialet giver bl. a. Grüner Nielsen i *Aarvog for Musik* 1923 og indledningen til 1/DgF XI²⁷. Da 2/DgF XI ikke medtager melodistof indsamlet efter 1950, har der ikke været meget at føje til disse oversigter²⁸. Alligevel er det uforståeligt, at der ikke i 2/DgF XI findes en udførlig kilderegistrant over det materiale, som man har valgt at benytte i nyudgaven af melodibindet. Den korte kildeoversigt foran melodierne nævner kun *Udv. da. Vi. V*, to bind af Berggreens *Folke-Sange og Melodier*, tre manuskriptsamlinger i Det kgl. Bibliotek (*Nyerups Efterladenskaber* 1–2 og Berggreens danske melodier) og en generel henvisning til Dansk Folkemindesamling. Da der ikke gives nærmere kildeoplysninger til de enkelte melodier, er det umuligt at skønne om, hvor komplet melodiudgaven i virkeligheden er og hvor forlæggene for udgavens meloditranskriptioner findes - med mindre registrantbetegnelsen, der ved hver melodi henviser til Dansk Folkemindesamlings kronologisk-topografiske meddelerregistrant, er en mulig indgang?

26. DgF 18 (12), 38 (33), 47 (11), 82 (14), 89 (21), 95 (13), 146 (15), 238 (17), 254 (13), 267 (15), 271 (34), 305 (12), 306 (19), 311 (16), 369 (12), 376 (34), 416 (24), 445 (11), 458 (13), 527 (20).

27. H. Grüner Nielsen: »Danske Folkemelodier. Litteratur og Håndskriftfortegnelse«, *Aarvog for Musik* 1923 (1924), pp. 64–93. 1/DgF pp. VI–XV.

28. Ballademelodier optegnet efter 1950 er bl. a. udgivet i Thorkild Knudsen og Nils Schjørring: *Folkevisen i Danmark* I og VI, Musikhøjskolens Forlag 1960 ff, med tilhørende gramfonoplader (*Dansk Folkemusik*, RCA DFS 451–52).

Da melodiudgaven endvidere har valgt kun at bringe én version af hver melodi uden variantapparat, er savnet af kildeoplysninger særlig mærkbart med hensyn til Evald Tang Kristensens samlinger. Det synes jo netop at have været de komplicerede variantforhold i dette melodistof²⁹ - kladder, renskrifter, trykforlæg, nye afskriftrækker - der blev af afgørende betydning for 2/DgF XI's endelige udseende³⁰, men i melodiudgaven gives ingen oplysninger om, hvilken version der i det enkelte tilfælde er lagt til grund for udgivelsen. En udførlig registrant over i hvert fald Tang Kristensens samlinger med nøjagtig angivelse af de enkelte forlæg burde have været en selvfølge.

Ved en sammenligning med trykte melodisamlinger fra det 19. århundrede tror jeg at kunne udlede følgende kildeprincipper for 2/DgF XI: hvor udgiverne har haft kendskab til eksisterende manuskripter, har de foretrukket disse fremfor trykte versioner, og af Tang Kristensens melodier har de valgt de seneste afskrifter. Men det begrundes ikke, hvorfor udgiverne principielt tillægger manuskriptversioner større kildeværdi end tilsvarende trykte; det er f. eks. ikke givet, at bevarede forlæg for melodierne i *Udv. da. Vi.* V repræsenterer mere autentiske versioner end de trykte, men det er upraktisk, at man nu i så mange tilfælde må savne henvisninger til denne helt centrale melodiudgave; og bortset fra at mange af melodiversionerne i Tang Kristensens sene afskriftrækker ikke synes at afvige fra dem han lod trykke i sine melodiudgaver³¹, har 2/DgF XI med sine sparsomme kildeangivelser helt set bort fra eventuelle forekomster i *Jyske Folkeminder* I, II og XI og i *Skattegraveren* og her som næsten overalt blot angivet, at et manuskript findes i Dansk Folkemindesamling.

Men ikke alene savnes i 2/DgF XI oplysninger om kilderne og deres beskaffenhed, varianter og kommentarer til de enkelte melodier, men samtidig med at melodierne gengives i bearbejdede versioner, mangler

29. Eksemplificeret i Thorkild Knudsens indledning til 2/DgF XI pp. *76–*95 med ti af de tidligste melodier som Sidsel Jensdatter sang for Tang Kristensen.

30. Thorkild Knudsen sst. pp. *48–*49.

31. *Jyske Folkeminder, især fra Hammerum-Herred*, samlede af Evald Tang Kristensen. Første Samling (= *Jyske Folkeviser og Toner*). København 1871; *Jyske Folkeminder, især fra Hammerum-Herred*, samlede af Evald Tang Kristensen. Anden Samling (= *Gamle jyske Folkeviser*). København 1876; *Jyske Folkeminder*, samlede af Evald Tang Kristensen. Ellefte Samling (= *Gamle Viser i Folkemunde*). Fjerde Samling. København 1891; *Skattegraveren*. Et tidsskrift udgivet af »Dansk samfund til indsamling af folkeminder« ved Evald Tang Kristensen. Første til tiende halvårgang jan. 1884 - dec. 1888 (dertil *Efterslæt* 1890).

udgaven overhovedet et revisionsapparat, det gør det muligt at føre den enkelte melodi tilbage til forlæggets skikkelse. Selvom der i Thorkild Knudsens og Svend Nielsens afsnit i indledningen gøres rede for hvorfor og hvordan man har tilrettelagt transskriptionerne, berettiger intet af dette efter min mening til, at man på dette punkt har fraveget helt fundamentale kildekritiske principper.

Til belysning af udgavens redaktionsprincipper gengives her et eksempel på 2/DgF XI's transskriptioner sammen med sit forlæg:

Det er hverken Guld el - ler Har - pe - pib',— Veder
Stranden — men det er Hr. I - ver ud fra
Rib'.— Vel le - ver den, der al - de - rig kommer i Vaande.

Eks. 1a Evald Tang Kristensen: *Jyske Folkeminder* XI, 1891, p. 404:
»Stolt Elselille«.

DgF 220/2
DgF 220 H, X:548.

I Det er hverken Guld eller Har - pe - pib'
II men det er Hr. I - ver ud fra Ribl.
III Vel lever den, der al-de-rig kommer i Vaande.

DFS D 71/5:2
Peder Høst Lauritsen, top. 2495.

b Veder Stranden.
e der al-de-rig kommer i Vaande.

Eks. 1b 2/DgF XI 220/2: »Stolt Elselille«.

2/DgF XI gengiver melodien noteret som en række adskilte melodiske vendinger (intonationer) fordelt på tre nodesystemer (I, II, III) i overensstemmelse med tekstens opbygning, i dette tilfælde en tolinjet strofe med et todelt (?) omkvæd; bogstaver angiver de enkelte led (a, b, c, d¹, e²). Udgiverne har afstået fra den oprindelige notation med taktart og taktstreger og nøjedes med at angive hovedbetoninger og underdelingstal over melodien, hvorved to- eller tredelt takt kan aflæses, men ikke f. eks. 3/8 eller 6/8, 2/4 eller 4/4. Endvidere er nodeværdierne standardiseret, således at fjerdedelsnoten svarer til tekstens hovedtryk, mens forskelle i forlægget mellem fjerdedels-, ottendedels- og sekstendedels-notation udviskes. Endelig er alle udgavens melodier transponeret til et enkelt skalaudsnit med fast kryds (svarende til e-/G-tonalitet). I indledningens redegørelser for disse notationsprincipper anføres bl. a.:

Af hvad som er registreret og fremdraget på Dansk Folkemindesamling indeholder melodiudgaven alt som tjener til belysning af ballademelodiernes opbygning eller kompositionssystem i de indsamlingsperioder som tekstudgaven afspejler (p. *45).

Den konsekvente redaktion betyder at melodierne ikke gengives således som indsamlerne noterede dem. I manuskripterne og i de historiske udgaver som denne melodiudgave bygger på, udgør ballademelodierne en broget samling alene fordi så mange notationsprincipper er anvendt. I virkeligheden er der meget lidt grund til at tro på at notationernes virvar af forskellige taktarter og tonearter modsvarer en tilsvarende mangfoldighed af rytmiske og tonale forskelligheder i sangernes fremførelse af balladerne. Omvendt er der imidlertid god grund til at beklage at mange af fremførelsernes faktiske tonale og rytmiske kvaliteter ikke afspejles i indsamlernes notationer: kun få optegnere har haft betænkeligheder ved at bruge kunstmusikkens mest konventionelle notationsprincipper når de optegnede folkemelodier, og mange optegnere har haft liden øvelse i at høre på sang med det formål at nedskrive det hørte. På baggrund heraf er der ikke tale om at melodierne fortegnes når de bringes i konsekvent normaliseret form. Der er ikke nogen sikre oplysninger som hermed går tabt (p. *46)...

Modsigelser mellem melodier og normaliseringsnormer betyder på den ene side, at melodiudgaven lejlighedsvis bliver vanskeligere at bruge. På den anden side turde det være meget udbytterigt at fordybe sig netop i modsigelserne som kommer frem (p. *47).

Jeg kan vanskeligt se hvad der i en kildeudgave vindes ved den her valgte transskriptionsmåde, men nok hvad der tabes. Jo mere disse bearbejdede versioner fjerner sig fra deres forlæg, jo mere fjerner de sig også fra den optegnelses- og indsamlingstradition, som har nedskrevet disse forlæg. Til trods for de enkelte optegnelser og optegneres mulige afmagt overfor den levende fremførelse - og den afmagt kendetegner al nedskrevet musik - kan dog selv den traditionelle notation have fastholdt karakteristiske træk fra balladesangen i fremførelsessituationen, som nu udviskes i disse bearbejdelser.

Er tempoangivelserne over melodierne i Tang Kristensens trykte samlinger ikke et forsøg på at fastholde et moment i fremførelsessituationen? Ved at udelade disse samt taktstreger og taktartsangivelser og ved at standardisere nodeværdierne sløres i mange tilfælde de tempoangivelser, der måtte have ligget i valget af f. eks. 4/4 overfor 4/8 og 3/4 overfor 3/8. Generelt giver transskriptionerne i 2/DgF XI indtryk af alt for hurtige tempi. Man er glad for at have 1/DgF XI ved hånden når man kommer til 2/DgF XI 107/1:

I

a 1 2 3 4 2 3 4

b 1 2 3

Hvordan monne Græsset paa Jorden monne groe

Herre Jesus han løser og hu-sva-ler,

II

c 1 2 3 4

to Sød-skende lo-ved hinanden deres Tro,

III

d 1 2

e 1 2 3 4

Her-re min Gud,

han send-te sin Søn ned paa Jorden.

Eks. 2 2/DgF XI 107/1: »Barnesjælen«.

Ved at fastholde *tekst*strofens hovedbetoninger som grundlag for normaliseringen af nodeværdierne med fjerdedelsvarighed som betoningsenhed fortegnes også i nogle tilfælde tempoet i melodien, hvad der ses af takt-skiftetegngivelsen i eks. 1 b sammenlignet med forlægget eks. 1 a t. 5 ff. Den valgte transskriptionsmåde til et skalaudsnit med ét fast kryds må i adskillige tilfælde have medført et arbitrært valg af e- eller a-grundtone for mol-melodier og g- eller c-grundtone for durmelodier. I nogle tilfælde er der valgt den mest besværlige udvej med mange løse fortegn:

I **a¹** 1 2 3 4 2 3 4
 Og jeg vil gi-ve dig et Færtøi paa Søe,
 II **c¹** 1 2 3 4
 de Sei - le e - re af Skarlagens rød,
 III **e¹** 1 2 3 4
 Saa mangelund, saa mangelund trolover jeg dig
 IV **d¹** 1 2 3 4
 men du skal sva - re mig Ja, el-ler Nei,
 V **b²** 1 2 3 4
 be - sat med Sølv og Gulrin - ge;
 VI **d²** 1 2 3 4
 kan sei - le for al - le slags Vin - de!
 VII **f²** 1 2 3 4
 til dig beiler jeg nu saa gjer - ne;
 VIII **f²** 1 2
 el-ler Ja, Ja, Ja!

Eks. 3 2/DgF XI 48/1: »Hr. Magnus og Bjærgtrolden«.

I det hele taget er det en højst besværlig læse- (og synge-)måde der påtvinges brugeren af 2/DgF XI med disse transskriptionsprincipper, hvor indtrykket af ballademelodierne som et - trods alle teorier - sammenhængende hele går tabt.

Min afgørende indvending er imidlertid, at de bearbejdede versioner ikke synes at afdække sådanne karakteristiske træk ved DgF-melodierne, som ellers ville være forblevet skjult i et mere traditionelt nodebillede.

Det er Thorkild Knudsens teorier om balladesang der har været bestemmende for melodiudgavens udseende. Den inspiration og udogmatiske perspektivrigdom som de tilførte studiet af folkemusik ved deres fremkomst i slutningen af 1950'erne³² havde trods alt hypotesernes karakter, og de egner sig ikke til at være bestemmende for en kildeudgave af historisk stof. Jeg finder endvidere, at de kun i meget begrænset omfang har gyldighed for DgF's melodicorpus. At lade disse melodier være karakteriseret ved en åben sum af intonationer uden indbyrdes funktion, at opstille enkle diatoniske melodivendinger som intonationsmodeller med præg af klageråb, talesang og instrumentalmelodik, forekommer tvivlsomt. DgF-melodierne er langt overvejende rytmisk enkle og tonalt fast forankrede og tåler næppe gruppering med mere særpræget folkesang fra karakteristiske

32. Se Nils Schjørrings indledning til 2/DgF XI p. *34 ff.

europæiske randområder, hvor Thorkild Knudsens teorier snarere lader sig applicere.

Jeg skal til slut komme ind på nogle problemer i 2/DgF XI omkring tekstredaktionerne, forholdet til den øvrige DgF-udgave og fremlæggelsen af de forskellige indsamlingsperioders melodistof³³.

Tekstredaktionerne. Det er ikke altid klart, hvilke redaktionsprincipper der i 2/DgF XI er lagt til grund for gengivelsen af de underlagte tekster. Med den store skriftlige overlevering har sammenhængen mellem den enkelte strofes tekst og musik været et problem siden Hans Mikkelsen Ravns gengivelse af »Valravnen« i *Heptachordum Danicum* 1646, og det blev accentueret i *Udv. da. Vi. V.* Det er i mange tilfælde en uløselig opgave for moderne udgivere at få tekst og musik til at passe; bedre bliver det ikke af, at den maskinskrevne sats i 2/DgF XI undertiden utydeliggør ellers klare stavelsesfordelinger under de enkelte noder. Foruden at bemærke mindre afvigelser fra de tilsvarende DgF-tekster, der vel skyldes afvigende normaliseringspraksis, står jeg imidlertid undertiden usikker overfor den valgte tekst eller mangelen på samme. 2/DgF XI 382/1 mangler tekst til linje 3–4 og omkvædet. Den meddelte melodi svarer til *Jydske Folkeminder* I nr. 23. Tang Kristensen anfører foran i udgaven p. XXIII, at Abelone Kristensdatter i 2. linje sang: »den jen' den vild' ikke spind'« og i 4. linje: »hun kan hendes Broder find'«. I stedet for det meddelte tekstfragment: »Kejseren havde de Døtre tre, /den ene hun vil ikke spinde« (hvorfra denne tekst?), må hele Abelone Kristensdatters strofe have lydt:

Kejseren havde de Døtre tre,
den jen' den vild' ikke spind',
hun siger, hun vil ad fremmede Land,
Hun kan hendes Broder find'.
En Jomfru af Kejserens Land.

Forholdet til den øvrige DgF-udgave. Man kommer ofte i tvivl om hvilken sammenhæng der består mellem 2/DgF XI og DgF's øvrige bind. Kommentarer til 2/DgF XI's melodistof må nu hentes i 1/DgF XI, hvad angår DgF 1–229, samt i tekstbindene, men forvirrende er det, at der findes en mængde modsigelser mellem de oplysninger, der virkelig gives i 2/DgF XI og de tilsvarende kommentarer andre steder i DgF, det gælder både tekst-bindene, registerbindet og 1/DgF XI. Enten har udgiverne af 2/DgF XI siddet inde med oplysninger, som er mere korrekte end dem der meddeles i de øvrige bind, eller også har de ikke kollationeret med resten af DgF - måske begge dele? Jeg skal anføre nogle eksempler: Såvel i det alfabetiske optegnerregister som under de pågældende melodier (2/DgF XI 1/1, 18/1–4, 46/3–5, 69/1–2, 238/1–2, 390/2 og 475/1–2) meddeles, at der savnes oplysninger om Sten Blicher og C. Th. Rönnau, selvom 1/DgF XI's melodikommentarer oplyser, at Rönnau var provst i Opdal i Norge, og Grüner Nielsen i *Aarbog for Musik* 1923 anfører, at Blicher var præst i Vorning, Viborg amt. Man undrer sig over hvilke belæg 2/DgF XI har for at melodien nr. 90/2 af Augusta Fenger er autentisk, når den udelades af 1/DgF XI ud fra en formodning om, at den er uægte. Om melodien 2/DgF XI 77/1 fra Resens *Descriptio Samsoae* 1675 oplyses, at den er optegnet og sunget anonymt; 1/DgF XI oplyser i melodikommentaren p. XXI, at den blev sunget af landsdommer i Jylland Villum Lange og derefter »udsat« (optegnet?) af organist Johan Lorentz.

33. 2/DgF XI anvender flg. periodesignaturer: *A:* Kilder før 1800. *B:* Indsamling organiseret af Rasmus Nyerup 1809–15. *C:* Indsamling organiseret af Svend Grundtvig og/eller A. P. Berggreen 1819–81. *D:* Indsamling foretaget af Evald Tang Kristensen 1868–1929. *E:* Indsamling organiseret af Evald Tang Kristensen omkring hans tidsskrift *Skattegraveren* 1884–89. *F:* Indsamling organiseret af Dansk Folkemindesamling.

Når det ved nogle melodier i 2/DgF XI med et ÷ angives, at teksten ikke findes i DgF, virker det overraskende, for såvidt som bestræbelserne i tekstudgaven til og med bd. X gik ud på at bringe alle tekster til hvilke der forelå melodier. Men dette ÷ kan i virkeligheden betyde flere ting, hvad der ses af 2/DgF XI 376. Hyppigst synes det blot anbragt, fordi udgiverne ikke har været tilstrækkelig opmærksomme på, hvor den pågældende tekst er meddelt, registreret eller omtalt i tekstbindene, det gælder 376/1 (=DgF 376 Caaa, se VI p. 408) og 376/15 (=DgF 376 Eb, se X p. 826); der kan også være tale om en sekundær kilde som tekstudgaven ikke har fundet det umagen værd at omtale, det gælder 376/10, trykt i *Børnenes Musik* 1871, som ikke burde have været medtaget, da den er identisk med og antagelig hentet fra 2. bind af Weyses *Halvtredsindstyve gamle Kæmpeviser-Melodier* 1842 nr. 15 (=2/DgF XI 376/1); men endelig kan der også i enkelte tilfælde være tale om opskrifter der ikke er registreret i tekstbindene, det synes at gælde 376/8 og 376/17; i sådanne tilfælde skulle man nok have overvejet at bringe teksttillæg til 2/DgF XI.

Om 2/DgF XI 57/4 oplyses, at den er optegnet af M. Th. Bredsdorff og sunget af Eline Møller, mens DgF X p. 62 (DgF 57 oo) meddeler, at den er optegnet af Eline Møller og indsendt af Bredsdorff. Her som andre steder i 2/DgF XI savnes en skelnen mellem optegner og indsender, idet »collected by/collector« snart synes at betyde »optegnet af/optegner«, snart »indsamlet af/indsamler« og snart »indsendt af/indsender«.

Til DgF 31 C meddeles i 1/DgF XI som nr. 31 a og b to melodier, den ene fra *Udv. da. Vi. V* (nr. 20), den anden P. Rasmussens optegnelse fra 1812 til Nyerup; det bemærkes, at de to versioner antagelig er samme melodioptegnelse og at den trykte bør foretrækkes. 2/DgF XI bringer kun én melodi (nr. 31/1), nemlig P. Rasmussens utrykte optegnelse, og udelader den trykte fra *Udv. da. Vi.*

Fremlæggelsen af de forskellige indsamlingsperioders melodistof.

1. *Den ældste overlevering.* På ganske få undtagelser nær er melodi-overleveringen før 1800 usikker og med rette placeret sidst i 2/DgF XI med betegnelserne *DgF uncertain/1–9*. Ved Codex Runicus-strofen bliver melodioplysningernes stive rubriksystem med optegner og sanger pudsigt, idet det her hedder, at den er optegnet og sunget anonymt; for udenforstående fremkaldes altså samme situation som ved en melodiindsamling i det 19. århundrede. Melodien gengives i en forsigtig rytmiseret 2-delt takt med bemærkning om, at de originale noder har samme »værdi«; muligheden for mensural tydnings af strofen er vel stadig åben, og jeg ville have foretrukket at de var karakteriseret som »kvadrnotation«. Det virker forbløffende, at der ved vor berømteste ballademelodi, »Oluf Strangesøns dystridt« 2/DgF XI 329/1, angives, at optegner er ukendt; det er dog hidtil ikke betvivlet, at det er Anders Sørensen Vedel selv, der har indføjlet melodien i *Rentzels håndskrift*.

Også Hans Mikkelsen Ravns trykte version af »Valravnen«, 2/DgF XI 60/1, gengives rytmiseret i forhold til forlægget uden angivelse af, hvilke principper der er fulgt. Nu kan man sammenligne med 1/DgF XI's facsimile af originaltrykket, og dér også overbevise sig om, at det er forkert, når 2/DgF XI anfører, at melodien er uden pauser; jeg tæller fire semibrevis-pauser.

2. *Det 19. århundredes melodistof.* Ved udgivelsen af melodistoffet fra *Udv. da. Vi.* er 2/DgF XI blevet konfronteret med et problem der har eksisteret siden de første retningslinjer for DgF-melodierne blev udformet. Ved at koncentrere sig om melodier overleveret på dansk grund måtte DgF XI fra *Udv. da. Vi.* udskille det stof som med større eller mindre sikkerhed kunne antages at være norsk og førøsk. Axel Olrik, Hjalmar Thuren og Grüner Nielsen har identificeret adskillige af *Udv. da. Vi.*'s melodier³⁴, men med usikkerhedsmomenter. Det må i mange tilfælde bero på et skøn, hvad der udfra DgF's kriterier skal medtages og hvad der skal udelades, og det skøn har udgiverne af 2/DgF XI også været underkastet. Uundgåelige inkonsekvenser i denne udvælgelse skal ikke bebrejdes udgaven, men man havde gerne set, at *Udv. da. Vi.* i sin helhed var blevet betragtet som et dansk visecorpus og at alle melodier var kommet med. Det er nu tvivlsomt, om de udelatte melodier herfra, der dog har virket i

34. Se *Aarborg for Musik* 1923, pp. 66–72.

dansk tradition siden begyndelsen af det 19. århundrede på linje med de øvrige, vil blive trykt andetsteds - vel næppe i den planlagte store norske viseudgave. Udeladte som formodentlig norske eller færøske er nu bl. a. *Udv. da. Vi.* nr. 2, 3, 6, 7, 9, 13, og 57, mens 2/DgF XI af usikkerhedsgrunde har medtaget både nr. 34A og B og D (2/DgF XI 46/3-5) og nr. 48A og B (2/DgF XI 69/1-2); ligeledes nr. 143B og C (2/DgF XI 475/1-2) og nr. 186B og C (2/DgF XI 238/1-2). Til gengæld kan man undre sig over, at der som 2/DgF XI 37/2 til den uægte DgF-tekst III p. 808 er meddelt en melodi, indsendt af professor Steenbloch i Kristiania, og at det ikke oplyses, at melodien til »Valravnen« 2/DgF XI 60/2 er optegnet efter »en gammel norsk Kone« (jfr. 1/DgF XI 60,4).

I *Udv. da. Vi.* V p. LXXXVI meddeles en melodi med en strofe fra visen om den utro ridder, DgF 306. Denne tekststrofe er gengivet i DgF V, 2, p. 266 som nr. 306 Lb. I Nyerup og Rasmussen: *Udvalg af Danske Viser* I 1821 p. 72 står en opskrift af samme vise med en melodi *ibid.* II p. VI-VII, som er forskellig fra melodien i *Udv. da. Vi.* Nyerup oplyser i indledningen til visen I, p. 72, at den er indsendt af præsten Rasmus Parelius Drejer i Norge, mens melodien med den ene strofe i *Udv. da. Vi.* V, p. LXXXVI skyldes pastor Clausson i Nørnissum (hvad der iflg. DgF V, 2, p. 277, opskrift Io beror på en huskefejl af Nyerup). Teksten fra *Nyerup og Rasmussen* meddeles som DgF 306 Oa-b. Til disse to DgF-tekster meddeles kun én melodi som 2/DgF XI 306/1, nemlig fra *Nyerup og Rasmussen*, og der henvises forkert til *Udv. da. Vi.* V. Man får ingen forklaring på, hvorfor melodien fra *Udv. da. Vi.* V er udeladt; den er iflg. Grüner Nielsen i *Aarbog for Musik* 1923 meddelt af P. Rasmussen.

Ved den ene af melodierne fra Fr. Sneedorff-Birchs *Danske Folkeviser og Melodier* 1837, 2/DgF XI 516/1, anføres, at den er indsamlet anonymt, selvom det af Sneedorff-Birchs titelblad fremgår, at han selv har samlet viserne.

Ved gengivelser fra Weyses *Halvtredsindstve gamle Kæmpevise-Melodier* II 1842 har 2/DgF XI øjensynlig fraveget princippet om at benytte manuskripter, hvis sådanne findes. Det kgl Bibliotek besidder to autografer af Weyses 2. samling: den ene, musikafdelingen C II, 180, fol. (*Weyses Saml.*), har rettelser og ingen underlagt tekst og afviger fra den trykte udgave ved visernes rækkefølge og antal. Den anden, håndskriftafdelingen *Collin* 120, fol., er en renskrift med underlagte tekster og er muligvis trykmanuskript.

Blandt melodierne fra Berggreens samlinger må der være gået noget galt med 2/DgF XI 89/5. Der henvises til tekstopskriften DgF 89 X*k (DgF X p. 174), men iflg. 1/DgF XI 89, 16n hører melodien til DgF 89 Pcd (DgF X p. 156). Melodien til DgF 89 X*k er trykt i 3. udg. af Berggreens *Danske Folke-Sange og Melodier* 1869 som nr. 31b, 1/DgF XI 89, 13, men denne melodi er ikke medtaget i 2/DgF XI.

Mine bemærkninger til stoffet fra Evald Tang Kristensens samlinger bygger på sammenligninger med melodierne fra hans trykte samlinger, og det er muligt, at de benyttede forlæg for 2/DgF XI's versioner har andre former, som jeg ikke har kunnet kontrollere. Jeg bemærker i hvert fald, at der ved en afskriverlapsus flere steder har sneget sig en ændring af den rytmiske figur til ind, hvad der gør rytmen mere særpræget end den antagelig har været. Det gælder bl. a. 2/DgF XI 66/1, 70/5, 376/9, 382/1 og 387/3. 2/DgF XI er heller ikke i disse melodier altid lige nøjeregnende med oplysninger om optegner, meddeler og indsender. 2/DgF XI 18/5 (= *Skattegraveren* V, 1 1886 stk. 454) er iflg. kommentaren sunget af optegneren eller af ukendt, mens DgF X p. 8 (nr. 18Ec) oplyser, at den er optegnet efter optegners hustru. Til 2/DgF XI 101/3 (= *Skattegraveren* VII, 1 1887 stk. 44 B) oplyses, at den er sunget af optegneren, mens det i *Skattegraveren* anføres, at »denne melodi har min fader spillet for mig«. Til 2/DgF XI 446/2 meddeles, at den er sunget af Jens Christian Vendt og optegnet af H. Nutzhorn; i *Skattegraveren* VII, 1, 1887, stk. 1 oplyser Vendt, at den er »opskrevet efter min faders sang. Han var fra Randers-egnen«; dette gengives også i DgF VII p. 477.

Man kan som benytter af 2/DgF XI undertiden føle sig ganske modløs af mangel på oplysninger. 2/DgF XI 382/4 er interessant ved sin tetrachord-struktur. Det anføres, at melodien er optegnet 1890 af Tang Kristensen efter Jensine Kristensdatter og der henvises til DgF 382 Bd (DgF VI p. 460). Denne tekst tryktes i *Jyske Folkeminder* XI som nr. 58 (skal være 59) D med melodi sst. p. 372; men denne melodi er

ikke identisk med 2/DgF XI 382/4, men gengives som 2/DgF XI 382/2, som skulle være optegnet efter Sidsel Jensdatter; der henvises til et ikke eksisterende DgF-nummer 382 Jn. Man spørger nu, om 2/DgF XI 382/2 ikke er af Sidsel Jensdatter, men af Jensine Kristensdatter, og hvorfra den interessante melodi 2/DgF XI 382/4 så stammer?

Det er med en blanding af forvirring og skuffelse, at man forsøger at se 2/DgF XI i sammenhæng med den øvrige DgF-udgave. Det er ikke blevet den kildeudgave man kunne forvente, på baggrund af den lange forskningstradition der har kendetegnet DgF's melodistudier og som udgaven i højere grad burde have følt sig forpligtet overfor. Ja, en kildeudgave kan man næppe kalde 2/DgF XI. Med sin mangel på kildeoplysninger, variantapparat, revisionsbemærkninger og kommentarer til belysning af udgavens bearbejdede melodiversioner er den snarere udtryk for en fortolkning af balladestoffet, præget af de teorier om balladesang, der fremsættes i Thorkild Knudsens indledning. Men disse bunder efter min opfattelse i virkeligheden i en nyromantisk holdning til folkelig visesang, som med de kategoriske konsekvenser den har fået for 2/DgF XI, virker indsnævrende og ikke åbnende for den fortsatte beskæftigelse med de danske ballademelodier.

Er resultatet af udgivelsen et udtryk for træthed overfor en forskningstradition, hvorfra man ikke længere kunne hente inspiration? Jeg synes i hvert fald ikke at intentionerne i slutningen af Thorkild Knudsens indledning realiseres:

Jeg mener det er nødvendigt, i forbindelse med udgavens afslutning, at gøre hvad som er muligt for at holde diskussionen åben om balladen, dens indhold og form. Ellers kan vi blive vidner til at afslutningen sker i en følelse af stor træthed (p.* 75).

160 år tidligere blev der skrevet en efterskrift til den epokegørende første samling med danske ballademelodier, *Udv. da. Vi. V*:

Nu staaer det der, forfrisket paa ny med livlige lysegrønne Blade, det ærværdige gamle Træ i de danske Musers Lund, som Vedel plantede, Syv vandede, og som nu har opnaaet en frodigere og fyldigere Væxt. Istedetfor saft- og marvløse ufrugtbare Grene ere friske og saftige blevne indpodede, og Undertegnede haabe, at det vil befindes, at vi som Urtegaardsmænd har stræbt efter Ævne at gjøre vor Pligt fyldest (p. 1).

Således begyndte det, og således blev afslutningen. Det er vanskeligt at se, hvordan en melodiudgave som 2/DgF XI kan bringes på ret køl. Et supplerende kilderegister og kommentarbind, der begynder hvor 1/DgF XI hører

op, vil være en mulig, men møjsommelig udgang på et i forvejen kostbart projekt og ikke udrydde de fejl og unøjagtigheder der iverigt står i 2/DgF XI. Men jeg vil håbe, at 2/DgF XI ikke længe vil spærre for en udgave med et repræsentativt udvalg af hovednumre i DgF, hvor tekster og melodier bringes sammen i en både kildekritisk og praktisk tilgængelig skikkelse. For, som også Thorkild Knudsen mener: balladerne kan og bør stadig bruges.

Summary

1976 was the year of completion for the standard edition of Danish Balladry, *Old Popular Ballads of Denmark* (*Danmarks gamle Folkeviser* = DgF). In that year the last two volumes were published, *XI: The Tunes* and *XII: Index Volume* both with part of the text in English), and 123 years had gone since Svend Grundtvig began the project with the first instalment of volume I (*Legendary Ballads*). Giving as its point of departure a brief survey of the scholarly tradition of four generations associated with DgF the article proceeds to a review of DgF XI and XII.

While the index volume fulfills the intentions of Grundtvig's first plan (1847) for the scholarly apparatus of the complete edition, DgF XI, containing some 780 tunes for 186 text-types, raises a great many problems as a critical edition of the Danish ballad tunes. The volume has turned out to be something quite different from what was planned in the 1930s, when the first section appeared in its first edition. The theories of Thorkild Knudsen concerning ballad as song, which have to a great extent determined the method of transcribing the tunes, are in my opinion not suitable as a fundament for a source book like DgF XI. The way in which the tunes are transcribed is an interpretation, not a critical rendering of the sources. The lack of information concerning the sources, of editorial remarks and critical and historical comments on the single tunes, make the volume very difficult to use, both for scholarly and practical purposes. We are still in need of an edition of Danish ballad tunes which can fulfill these requirements.